

Skipulagsgátt

Borgartún 7b,
105 Reykjavík

sent í gegnum skipulagsgatt@skipulagsgatt.is

Reykjavík, 10. apríl 2024

Vindorkugarður á Grjóthálsi – Matsáætlun lokaeintak.

Inngangur

Stjórn Landverndar hefur kynnt sér efni fyrirbyggjandi matsáætlunar. Við yfirferð málsins hlýtur Landvernd að vekja athygli á fyrri tilraunum að koma framkvæmdinni á dagskrá. Þann 16. okt. árið 2019 var lögð fram “Drög að matsáætlun” unnin af VSÓ ráðgjöf undir heitinu “Vindmyllur á Grjóthálsi”. Næstu áform um sama verkefni undir sama heiti var síðan lagt fram í mars 2020 “Tillaga að matsáætlun” á Grjóthálsi unnið sömuleiðis af verkfræðistofunni VSÓ ráðgjöf. Þann 7 mars 2023 lá fyrir kæra frá framkvæmdaðila vegna ákvörðunar byggingarfulltrúa Borgarbyggðar frá 11. nóvember 2022 um að synja heimild vegna uppsetningar rannsóknarmasturs v/vindorku á Grjóthálsi í landi Sigmundarstaða.

“Úrskurðarorð: Hafnað er kröfu kæranda Hafþórsstaðir ehf um að felld verði úr gildi ákvörðun byggingarfulltrúa Borgarbyggðar frá 11. nóvember 2022 um að synja um heimild til uppsetningar rannsóknarmasturs í landi Sigmundarstaða.”

<https://uua.is/urleits/136-2022-rannsoknarmastur/>

Í mars 2024 er síðan komin til sögunnar ný matsáætlun frá hendi sama framkvæmdaðila undir heitinu „Vindorkugarður á Grjóthálsi” að þessu sinni er framkvæmdaðili með nýtt nafn þ.e. Hafþórsstaðir hf eru nú Hrójónar ehf og ný verkfræðistofa COWI fengin að borðinu til að vinna ný og gerbreytt áform í nýrri matsáætlun. Fyrir liggur að mjög mikil andstaða var vegna fyrri áforma og gerir Landvernd því fastlega ráð fyrir að það verði enn meiri andstaða nú vegna breytinga og stækkunar vindorkuversins sem kemur fram í hinni nýju matsáætlun. Landvernd vekur sérstaka athygli á vegna fyrri áætlana sem voru mun minni að umfangi þá má sjá hér [frétt á rúv.is 12. júní 2021](https://www.ruv.is/frettir/2021-06-12-mikil-andstada-gegn-vindmyllum-i-borgarbyggd) þar sem fram kemur að hátt í 70 athugasemdir voru sendar inn gegn fyrri áformum. Sú andstaða var hins vegar ekki aðeins frá íbúum og almenningi heldur tók skipulagsnefnd Borgarbyggðar og sveitarstjórn Borgarbyggðar ákvörðun að hafna því að reist yrði vindrannsóknarmastur, og þar með vindorkuveri á Grjóthálsi a.m.k. tímabundið. Landvernd lítur svo á að ef sveitarstjórn var í vafa vegna fyrri áætlana þá hljóti núverandi áform með mun stórtækari áhrifum að vera með öllu útilokuð af hálfu sveitarfélagsins. Sjá annars hér frétt um eindregna andstöðu við fyrri áform.

<https://www.ruv.is/frettir/innlent/2021-06-12-mikil-andstada-gegn-vindmyllum-i-borgarbyggd>.

Breyting frá fyrri áformum

Gert er ráð fyrir mjög viðamiklum breytingum frá fyrri áætlunum. Breytingarnar myndu hafa í för með sér enn stórfelldara inngrip inn á viðkomandi svæði. Fyrir liggur að framkvæmdaðili hyggst setja niður 180 m. háar vindmyllur í stað 135 m. í fyrri áætlunum auk þess verða vindmyllur fleiri en áður var gert ráð fyrir. Hér liggur því fyrir að umfangið og umhverfisáhrif á alla mælikvarða verða stóraukin með tilheyrandi áhrifum. Lýsing á áhrifum og greiningu sjónrænna áhrifa eru ekki trúverðug þ.e. að ekki muni verða meiri neikvæð sjónræn áhrif. Þá liggur hvergi fyrir hvernig staðið var að þessari greiningu á sjónrænum áhrifum, hvaða aðferðum var beitt og eða sýndar staðreyndar myndir til að auka á trúverðugleika. Komið er inn á að mikil framþróun hafi

átt sér stað í vindorkuiðnaði sem hafi leitt til breyttrar áherslu fyrirtækisins. Landvernd bendir á að þrátt fyrir einhverja framþróun þá virðist lausn fyrirtækisins ekki flóknari en svo að stækka eigi vindorkumannvirkin til að fá meiri orku út úr hverju og einu þeirra. Það hefur því ekki með neinar stórkostlegar tækniframfarir að gera því augljóslega framleiða stærri vindorkuver og hærri vindmyllur meiri raforku en um leið stórauka þær á neikvæð umhverfisáhrif sem voru þó næg í fyrri áætlunum. Það sem matsáætlun þessi tekur ekki á er að því stærri og hærri sem vindorkuverin eru þá vex ekki bara ásýndar og umhverfisskaði heldur eykst um leið álag og slit á vindorkuverum til muna þar sem þau taka á sig miklu mun meiri veður. Landvernd vill benda á að miklu meiri rannsóknir þurfa að eiga sér stað á því hvort jafn gríðarlega umfangsmikil vindorkumannvirki þoli íslenskt veðurfar, sbr. ísingu, snjóá, hagléll, rigningar og ofsafengin veður sem oft er að finna á heiðum uppi þar sem hitastig er oft langtímum saman að sveiflast á milli plús og mínus gráður en það er eitt af verstu og mest krefjandi aðstæðum vindorkuiðnaðarins sem hefur leitt til mjög líttar endingar á búnaði vindorkuvera. Í niðurlagi þessa kafla er komið inn á að uppbygging vindorkugarðs hafi einvörðungu í för með sér auknar skatttekjur án aukinna útgjalda. Hér er alhæft um þætti sem fast ekki staðist í því ljósi að augljóslega mun mjög mikil uppbygging raforkuinnviða sem þarf að mæta með margvíslegum hætti einmitt vegna uppbyggingu vindorkuvera kosta neytendur raforkunnar verulegar fjárhæðir í formi flutningsgjalda raforku.

Skipulag og aðrar áætlanir

Landvernd lýsir furðu á að fyrirtækið skuli hrinda af stað framlagningu matsáætlunar í ljósi þess að ekkert liggur fyrir um hvort vindorka verð leyfð í skipulagi á viðkomandi svæði. Með skírskotun til Landskipulagsstefnu þá liggur fyrir að Landskipulagsstefna hefur enn ekki verið uppfærð á alþingi og staðfest en þar í drögum er einmitt kafli um nýtingu vindorku eða ekki. Þar eru sveitarfélög hvött til að ákveða hvort og þá hvar eigi að leyfa nýtingu vindorku innan þeirra skipulagssvæða. Í þessu stigi máls liggur ekkert fyrir um hvenær uppfærsla á Landskipulagi með vindorkukafla verði staðfest. Auk þess og ekki síður liggur alls ekki fyrir í aðalskipulagi Borgarbyggðar sem er í vinnslu hvort íbúar sveitarfélagsins og sveitarstjórn vilji yfir höfuð leyfa nokkra uppbyggingu vindorku í sveitarfélaginu. Í ljósi þessa er framlagning þessarar matsáætlunar algjörlega ótímabær og sýnir um leið að vindorkuiðnaðurinn sýnir stjórnáslu á öllum stigum máls afar takmarkaða virðingu. Á sama tíma og vitnað er til í matsáætlun að nýtt Aðalskipulag Borgarbyggðar sé í vinnslu þar sem á að fjalla sérstaklega um vindorku, þá er vitnað til Aðalskipulags Borgarbyggðar 2010 – 2022 með skírskotun til réttlætningar með eftirfarandi hætti ”og mælst til þess að við hönnun mannvirkja sé lögð áhersla á að þau falli vel að náttúrulegu umhverfi” Árið 2010 voru vindorkuhugmyndir ekki til staðar og því á engan hátt hægt að sækja í viðmið sem ekki hæfa úr skipulagi sem tekur ekki sérstaklega á vindorku. Rammaáætlun

Í matsáætlun segir að mælt hafi verið með vindorkugarði á Grjóthálsi í nýtingarflokk rammaáætlunar. Rétt er að minna á að enn liggja engar skipulagsheimildir til grundvallar vindorkuveri á Grjóthálsi enda hafa hvorki verið mótaðar lög eða reglur á alþingi um iðnaðarstarfsemi að þessu tagi auk þess sem að Landskipulag hefur ekki verið staðfest og eða aðalskipulag viðkomandi sveitarfélags sem á eftir að taka afstöðu til vindorku. Það að verkefnið á Grjóthálsi hafi að verkefnið tekið til skoðunar af faghópum rammaáætlunar eins og önnur 10 vindorkuverkefni segir ekkert til um hvort verkefnið verði flokkað í nýtingarflokk og að auki segir nýtingarflokkur ekkert um að það eigi að virkja enda umhverfismat allt eftir.

Verndargildi

Landvernd fer þess á leit að við umhverfismat verði lögð rík áhersla á að beina rannsóknum með heildstæðum hætti að þeim gríðarlegu áhrifum sem vindorkumannvirki af þessu tagi munu valda. Þá nægir ekki að líta aðeins til viðkvæmra vistgerða og lífríkis heldur hvaða áhrif iðnaðarsvæðið og vindorkuverið muni hafa á umhverfi Norðurárdals. Hverjum má ljóst vera af reynslu nágrannabjórða á borð við Noreg að áhrifa

slíkra mannvirkja á lítt snertar heiðarlendur sem bera við himinn fela í sér nýjar og stórkostlegar áskoranir sem geta haft afdrifaríkar og mjög neikvæðar afleiðingar á önnur svæði í mikilli fjarlægð frá vindorkuverum. Áhrif á snjóhvíta 50 – 60 m langa vindorkuspaða sem eru á sífelldri hreyfingu ræna og trufla ásýnd langt út fyrir það svæði sem vindorkuver eru staðsett. Norðurárdalur er á náttúruminjaskrá að stórum hluta. Grábrókargígar eru friðlýst náttúruvætti. Ljóst má vera að upplifun innan náttúruverndarsvæða með ásýnd á áformað vindorkuver mun gerbreyta upplifun þeirra sem sækja slíka staði heim. Niðurstaðan getur því ekki orðið önnur en sú en að vindorkuver á Grjóthálsi mun gjaldfella stórlega þau verndarsvæði eru til staðar á svæðinu. Þá teljast Grábrókarhraun og Hreðavatn til náttúruminja og hraunið norðan hreppamarka allt norður að Bjarnadalsá og Norðurá sjálf ásamt Hraunsey og fossinum Glanna sem eru náttúruminjar. Áin er heimsþekkt perla allt frá upptökum á Holtavörðuheidi, enda ein fegursta laxveiðiá Evrópu sem enn varðveitir hinn einstaka villta lax úr Norður Atlantshafi. Þá er fjallafegurð Norðurárdals í raun einkennismynd og ímynd Vesturlands þar sem Hvassafell, Grjótháls, Litla Baula, Hvammsmúli og dýrmætar villtar heiðar ramma inn Baulutind sem gnæfir yfir Grábrókarhrauni á náttúruminjaskrá. Þá er ótalið heiðalandið upp af Borgarfirði, Mýrum, Dalasýslu og Hrutafirði. Það er einstakt á heimsvísu. Flest Evrópulönd hafa misst allt heiðaland undir mannvirki og samfelld heiðaland í Evrópu er afar sjaldgæft. Heiðalöndin víðfeðmu á Íslandi geyma náttúru, fjölbreytt vatnasvið og fuglalíf sem er einstakt á veraldarvísu og Borgfirðingar hafa þar stóru verndarhlutverki að gegna. Erlendir ferðamenn sækja svæðið í auknum mæli til að upplifa heiðalandið, víðernið ósnortið, lyngið, þúfurnar, vötnin á hálsnum og heiðum. Grjótháls státar líka af einstökum veiðivötnum: fögrum fjallavötnum sem í raun teljast til óbyggða svo örskammt frá mannabyggð. Handan við Grjóthálsinn er Þverárhlið og laxveiðiárnar Þverá og Kjarrá, þekktar veiðiperlur í héraði. Að setja vindorkuvirkjun á Grjótháls jafnast á við að setja upp viðlíka virkjun á barm Almannagjár á sjálfum Þingvöllum. Ef áætlanir þessar ganga svo langt að ákveðið verður að ráðast í umhverfismat þá er grundvallaratriði að vindorkumannvirki og áhrif þeirra og áskoranir verði vegin og metinn með hliðsjón af áður óþekktum neikvæðum umhverfisáhrifum sem fylgja. Þar verða viðkomandi rannsóknaraðilar, þar til bærir sérfræðingar að vega og meta hvort þeir kjósi að fórna verndargildi, þessa svæðis og annarra svæða í Norðurárdal og Þverárhlið og gerbreyta um leið upplifun og ímynd sveitarfélagsins í átt að grófgerðri iðnaðarstarfsemi í miðri náttúruperlu Norðurárdals og Þverárhliðar.

Um mikilvægi einstakra matsþátta

Landvernd leggur sem áður mjög mikla áherslu á að lagt verði fullnægjandi mat á alla helstu áhrifaþætti. Að því sögðu leggur Landvernd mikla áherslu á að fyrirtækið skuli skila inn trúverðugri áætlun um þær losun Co2 vegna allra framleiðslu og framkvæmdaþátta þ.e. allt frá því hve mikil losun á sér stað við framleiðslu vindorkumannvirkjana, flutninga á staðinn, meðfylgjandi jarðrask og losun vegna þess ásamt losun frá vinnuvélum, bifreiðum og öðrum búnaði sem til notkunar verður.

Þá skal og ekki síst leggja mat á ásýndarmengun en ljóst má vera að Norðurárdalur mun taka á breytta mynd en þar er einstakt landslag finna auk Norðurár sem liðast eftir dalnum sem vinsæl stangveiðiá. Hið tignarlega og litríka fjall Baula og litla Baula gnæfa svo yfir dalinn nær því beint mót áformuðu iðnaðarsvæði. Útsýni frá Grábrók að iðnaðarsvæðinu á Grjóthálsi mun sömuleiðis hafa gríðarlega sterk og neikvæð áhrif eins og um allan vestanverðan dalinn þar sem þjóðleið liggur. Þar mun ásýnd áformaðs vindorkuvers á Grjóthálsi hafa mikil og neikvæð áhrif á heiðalandið.

Uppá Grjóthálsi við fyrirhugað vindorkuver er votlendi og vötn og gróðurfar sem skiptir miklu um lífbreytileika svæðisins. Inngrip í votlendi og vatnasvið svæðisins ásamt gróðurþekjum innan um klapparhöft gefur þessu svæði einstakt verndargildi og um leið víðernistilfinningu sem yrði ógnað með óafturkræfum hætti ef af áformum verður. Það er því gríðarlega mikilvægt að láta fara fram ítarlegar rannsóknir á öllum framangreindum áhrifaþáttum.

Áhrif á samfélagslegum ávinningi þarf að rannsaka á móti því sem tapast. Gera má ráð fyrir að mannvirki

vindorkunnar munu gjaldfella fasteignir á svæðinu og rýra atvinnustarfsemi sem sýnt er að átt hefur sér stað í hliðstæðum framkvæmdum á norðurlöndunum. Mikilvægt er að almenningi og íbúum sérstaklega sé gert ljóst um áhrifaþætti eins og blikkljós sem geta m.a. haft truflandi áhrif á íbúa sem og bílstjóra sem fara um þjóðveg vestan megin dalsins. Hljóðmengun mun sömuleiðis rýra útivist. Örplastmengun og jafnvel olíumengun eru þættir sem gera verður ráð fyrir þegar sýnt er að slys vegna þessa er víða að finna í slíkum vindorkuverum. Þá þarf viðkomandi fyrirtæki að sýna fram á hver ber ábyrgð á niðurrifi sem og hvernig tryggja á endurvinnslu og eða endurnýtingu á íhlutum og síðast en ekki síst vindorkuspöðum. Nefna má að gera má ráð fyrir yfir 500 lítrum af olíu í þessari stærð af vindmyllum og eins og staðinn er í dag eru engir viðtakar ef olíuslys verða heldur rennur hún beint út í vistkerfið

Að lokum

Um leið og Landvernd hefur metið meðfylgjandi áætlun eru framkvæmdaaðilar eindregið hvattir til að draga þau áform sem sett hafa verið á svið á Grjóthálsi til baka. Fyrir liggur að engin sátt mun verða um framkvæmd þessa hvorki innan né utan sveitarfélagsins enda er hér um að ræða ímynd svæðisins í heild undir. Framkvæmdaaðilar og aðrir sem koma að mati þessu verða að gera sér grein fyrir að iðnaðaruppbygging af þessu tagi er ekki privatmál viðkomandi fyrirtækis.

Með vinsemd og virðingu,

f.h. stjórnar Landverndar Þorgerður María Þorbjarnardóttir